

aparátu, protože ovlivňuje snižování vlastních nákladů, zlepšování kvantitativních ukazatelů i zdokonalování techniky. Proto se zcela správně v této kapitole pamatuje na vysvětlení nej-důležitějších nedostatků i cest, jimiž se tyto nedostatky odstraňují.

Předposlední dvě kapitoly se týkají chozrasčotu, vlastních nákladů a cen v průmyslu. Obě kapitoly jsou velmi dobře zpracovány. I když v poměru k ostatním kapitolám je jim věnováno méně stran, přesto okruh otázek, který zahrnují, je dobře vyložen. Je to zřejmě důsledek té skutečnosti, že autor obou kapitol — doc. Řezníček — se zabývá těmito problémy již delší dobu a má značné publikační zkušenosti.

Poslední, desátá kapitola pojednává o vedoucí úloze Komunistické strany Československa a o právu kontroly činnosti správy podniku stranickou organizací. V této kapitole jsou objasněny důležité a někdy nesprávně chápané otázky, např. vztah mezi stranickou organizací a správou závodu, nutnost stranické kontroly, politický přístup k řešení hospodářských otázek, úloha stranické organizace v řízení socialistického soutěžení a podobně. Těmto otázkám je nutno věnovat velkou pozornost; jejich zpracování ve sborníku nám dobře poslouží nejen pro stranické školení, nýbrž i pro náš každodenní život.

Jako malý nedostatek, který může být poměrně snadno odstraněn, cítuji ten fakt, že ke sborníku není připojen věcný rejstřík. Sborník, ke kterému se budeme neustále vracet, by nám pak mohl lépe posloužit — byl by přehlednější.

Závěrem chci ještě jednou konstatovat, že uvedená kniha je přínosem pro naši populární ekonomickou literaturu, že v tomto směru pomohla zaplnit citelnou mezeru. Mnohé se nám jeví jako nedostatek proto, že po sborníku požadujeme, aby plnil úlohu učebnice ekonomiky průmyslu, neboť zatím jinou současně nemáme — a to pochopitelně přesahuje úkol, pro který byl sborník určen.

Ladislav Kučerák

Věra Bilšajová: Postavení ženy za socialismu.

(Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, str. 232.)

Otázky postavení ženy ve společnosti, její účasti ve veřejném životě, možnosti spojení práce ženy v zaměstnání mimo domov s mateřstvím a výchovou dětí jsou v dnešním světě svrchované aktuální, přesto však jim naši teoretičtí pracovníci nevěnovali dosud dostatečnou pozornost. Proto je třeba uvítat český překlad populární vědecké práce Věry Bilšajové „Postavení ženy za socialismu“ (původní titul: „Řešení ženského voprosu v SSSR“), která si klade za úkol, zobecnit nejdůležitější zkušenosti z praxe stranických i sovětských orgánů, získané při řešení ženské otázky v SSSR.

Kniha má tři části. V první části, nazvané „Marxismus-leninismus o osvobození ženy“, autorka objasňuje názory klasiků marxismu-leninismu na ženskou otázku, polemizuje s reakčními teoriemi buržoazních autorů a shrnuje zkušenosti ženského proletářského hnutí až do Velké říjnové socialistické revoluce. Definuje správně ženskou otázku jako neoddělitelnou součást dělnické otázky, problém rovnoprávnosti ženy s mužem v politickém, veřejném a hospodářském životě a problém státní ochrany matek a dětí (str. 24). Správně poukazuje na to, že ženská otázka vzniká jako společenský problém až za kapitalismu. Kapitalismus na rozdíl od otrokářské a feudální společenské formace zapojuje ženu v rozsáhlém měřítku přímo do společenské výroby takovým způsobem, že její práce nabývá společenského uznání a umožňuje jí ekonomickou nezávislost. Práce domácí hospodyně ztrácí svůj produktivní charakter. Vystává rozpor mezi objektivně pokrokovým procesem včleňování ženy do práce mimo domácnost a protikladnými tendencemi, jež vyplývají ze zákonitostí kapitalistických výrobních vztahů. Za kapitalismu je žena využívána jako zdroj levné pracovní síly; projevuje se rozpor mezi činností ženy v zaměstnání a jejími mateřskými povinnostmi. Vzniká ženská otázka jako „složitý sociální problém, zahrnující ekonomické, politické, právní a etické stránky společenského života“ (str. 9). Množí se pokusy o její teoretické řešení a rozrůstá se hnutí za osvobození žen, které ovšem nabývá protikladného charakteru, štěpíc se v hnutí žen buržoazních a proletářských.

Autorka podává stručný přehled předmarxistických pokusů o řešení ženské otázky. Ukazuje, jak tyto pokusy — i když ve své době relativně progresivní — nemohly být úspěšné, poněvadž nevycházely z vědeckého pojetí společenského života a obvykle si všimaly jednostranně jenom některého aspektu otázky, např. jen politického, právního nebo morálního. Od poloviny XIX. století proniká pak jako reakce na silici proletářské hnutí a účast proletářských žen v něm u buržoazních ideologů úplně reakční „biologický výklad“ ženské otázky. Jeho zastánci se snaží dokázat, že podřízené postavení ženy ve společnosti není důsledkem společenských

vztahů, ale že vyplývá z domnělé méněcennosti ženy, dané biologickými zvláštnostmi ženského organismu. Toto pojetí, ražené hlavně Augustem Comtem, je pak spojováno u ideologů imperialismu (z nichž Bilšajová uvádí zejména Nietzscheho, Weininger a ze soudobých autorů amerického kriminalistu a sociologa Otto Pollaka), se zcela nevědeckými rasistickými teoriemi.

Vcelku správnému hodnocení předmarxistických názorů na postavení ženy ve společnosti je nutno vytknout, že autorka přeceňuje úlohu J. J. Rousseaua, který si sice získal jistou zásluhu v boji proti feudální náboženským teoriím o méněcennosti ženy, avšak zůstává daleko za průbojnými myšlenkami Diderotovými a Condorcetovými, kteří žádali úplné politické zrovnoprávnění ženy a její účast ve veřejné činnosti. Z osvícenských ideologů postrádáme však alespoň zmínku o význačné anglické buržoazní revolucionářce Mary Wolstonecraftové, která jediná ve své době viděla správně kořen nerovnoprávnosti ženy v její ekonomické závislosti a první vznášel požadavek samostatné výdělečné činnosti ženy jako nezbytnou podmínku jejího osvobození. Vcelku souhlasíme s hodnocením třídní funkce feministického hnutí v druhé polovině XIX. století a v době imperialismu, kdy jeho ideologové, zejména J. S. Mill, zužují ženskou otázku na problematiku formálního zrovnoprávnění žen před zákonem. Že tu jde hlavně o zájmy žen buržoazie, obhajobu ženy jakožto buržoazního vlastníka, vyplývá z toho, že hlavním požadavkem buržoazního feministického hnutí se stává prosazení volebního práva žen, omezeného censem na okruh majetných tříd. Stěžejní požadavky pracujících žen, zejména ochrana ženské a dětské práce, jsou buržoazními feministkami a jejich ideology opomíjeny. Třídní funkce těchto teorií a buržoazně feministického hnutí na nich se zakládajícího spočívá v pokusech, hlásáním domněle „nadtřídních“ zájmů společných všem ženám zatemnit skutečnost, že pracující žena může být plně osvobozena jen tehdy, spojí-li boj za svou emancipaci s třídním bojem proletariátu až do dosažení jeho konečného cíle, tj. vybudování komunistické společnosti.

Autorčino kritické hodnocení teoretiků II. internacionály výstižně ukazuje, jak jednak nedůslednost A. Bebel a, jednak oportunismus a revizionismus předáků II. internacionály, jako byl zejména Kautský, Vandervelde, Adler, se projevily v řešení teoretických a praktických otázek ženského hnutí a zavínil tak, že proletářské ženské hnutí západoevropských zemí nedopracovalo se nikdy tak průbojně pozice jako ženské proletářské hnutí v carském Rusku, a podléhalo proto do značné míry vlivům buržoazního feminismu. V souvislosti s II. internacionálou bylo by však třeba věnovat daleko hlubší pozornost teoretickému přínosu Kláry Zetkinové, zejména jejímu boji za prosazení jasně třídní linie v práci mezi proletářskými ženami, svého času vysoce oceněnému Engelsem i Leninem.

V další partii se zabývá Bilšajová postavením ženy v dnešní buržoazní společnosti a reakční úlohou dnešních feministických organizací. Vychází tu sice ze správných stranických pozic, avšak materiál, kterého používá, slouží spíše k ilustraci předem pojatého stanoviska, než aby byl východiskem k samostatnému teoretickému rozboru. Takový přístup k problémům sice stačí k tomu, aby osvětlil správně hlavní vývojové tendence, nestačí však zachytit v plné šíři rozpornost postavení ženy v soudobém imperialismu. Za jednostranný považujeme zejména jednoznačně negativní přístup k dnešnímu buržoaznímu feministickému hnutí. I když je autorka celkem oprávněně odsuzuje jako hnutí tříšticí v zájmu buržoazie jednotu pracujících žen s bojem proletariátu, nelze nevidět difference uvnitř soudobého feminismu, které umožňují získávat spojence v boji za obecně demokratické cíle, jako je boj za mír a svobodu národů, i za některé specificky ženské požadavky, např. stejné odměňování mužů i žen za stejnou práci. To dosvědčuje úspěšná praxe Mezinárodní federace žen i některých jejích národních organizací.

Zdařile autorka líčí rozvoj ženského proletářského hnutí pod vedením bolševické strany v carském Rusku a výstižně ukazuje, že jasný teoretický přístup k ženské otázce, důsledný boj s buržoazním feminismem a vymaňování pracujících žen z jeho vlivu, správné vytyčení požadavků a úkolů pracujících žen v programu strany a cílevědomá politická práce mezi ženami zaktivizovaly ženské masy a učinily je významným faktorem při přípravě a provedení Velké říjnové revoluce.

Druhá část práce, nazvaná „Říjnová revoluce a osvobození ženy v SSSR“, se zabývá řešením ženské otázky po vítězství sovětské moci až do dobudování socialistické společnosti. Tato část je nejzdařilejší z celé knihy. Autorka nás vede svízelnou cestou od zrovnoprávnění žen před zákonem, které bylo provedeno ihned po Říjnové revoluci, k rovnoprávnosti faktické — ekonomické, politické i kulturní. Vyzdvihuje vedoucí úlohu komunistické strany, jež téměř na každém svém sjezdu věnovala pozornost problémům vyproštění ženských mas z kulturní zaostalosti, jejich začleňování do politické práce a do socialistické výstavby. Zdůrazňuje dialektičnost tohoto vývoje, který vyzdvíhal v závislosti na objektivních podmínkách ty neb ony stránky ženské otázky do popředí. Velkým poučením pro mezinárodní dělnické hnutí je

umění, s jakým bolševici nacházeli správné proporce mezi obecnými úkoly socialistické výstavby a zvláštními úkoly ženského hnutí. Vystříhali se tak jak přehlížení problematiky pracujících ženy, tak jejího feministického přecenění. Neobyčejný význam tu mělo průzné a průbojně hledání specifických forem práce mezi ženami. Kniha přináší hojnost materiálu zejména o práci „ženoddělu“ (oddělení pro práci mezi ženami, jež byla od podzimu 1919 ustavována při všech stranických výborech) a na základě „ženoddělu“ vytvořeného systému dělnických a rolnických delegátek, jímž byly ženy vtažovány do politického života a který jim byl průpravou pro činnost ve straně a v orgánech státní moci. Pro země vymaňující se z koloniálního a polokoloniálního útlaku jsou nesmírně užitečné zkušenosti bolševické strany z práce mezi ženami sovětského Východu, kde ženská otázka byla řešena ve spojitosti s otázkou národnosti. Autorka ukazuje, jak tam bylo nutno doplňovat systém „ženoddělu“ a delegátek dalšími formami práce, přizpůsobenými specifickým podmínkám země přecházejících od feudalismu přímo k socialismu. Tu se osvědčily zejména ženské kluby zakládané pro mohamedánské ženy, jež vychovávaly kádry, sehrály významnou úlohu v politicko-osvětové práci a zdravotní osvětě, umožňovaly ženám získat kvalifikaci pro zaměstnání a existenčně je zabezpečovaly budováním výrobních družstev. Rovněž sovětská justice se opírala o tyto kluby, které svými právními poradnami a kursy pro soudkyně z lidu napomáhaly zakotvovat zásady sovětského rodinného práva, a tak lámat přžitky starého zvykového práva, jež zotročovalo ženu sovětského Východu.

Třetí část knihy pojednává o postavení ženy v soudobé sovětské společnosti po stránce právní a ekonomické, o její úloze v rozvoji kultury a vědy, o jejím postavení v rodinném životě. Autorka zdůrazňuje nutnost všmat si ženské otázky v současné době a kritizuje tvrzení uvedené ve Velké sovětské encyklopedii v hesle „Ženská otázka“, že „vyřešením ženské otázky v Sovětském svazu jsou sovětské ženy osvobozeny navždy“. Ženská otázka byla sice v SSSR v podstatě vyřešena, přesto však „péče o potřeby pracujících žen stále zůstává aktuálním úkolem sovětských státních a ostatních orgánů“ (str. 209). Jestliže v době po Velké říjnové socialistické revoluci bylo nejdůležitější probudit ženy a začlenit je do politického a hospodářského života, jestliže v době industrializace a kolektivizace vystoupil dále do popředí úkol plného využití ženy v národním hospodářství a zvyšování její pracovní kvalifikace, tu v období dovršení socialistické výstavby a přechodu ke komunismu zbývá dořešit úkoly, spojené s ochranou ženské práce a péčí o matku a dítě. Materiální zdroje společnosti dovolují též nyní důsledně řešit úkol osvobození ženy od práce v individuální domácnosti a dále přenášet postupně tuto práci na společnost.

Nesouhlasíme zcela s autorkou, která považuje mechanizaci individuální domácnosti za jeden z prostředků osvobození ženy. Daleko lépe vystihuje tendenci vývoje ke komunismu autorkou dále uváděná orientace na všestranný rozvoj kolektivních forem stravování, komunálních služeb, rozšíření sítě internátních škol, školek a jeslí. V tomto smyslu hovoří o vytvoření podmínek pro plné osvobození ženy i stranické dokumenty z poslední doby (viz např. referát s. Chruščova na XXI. sjezdu KSSS, Nová mysl, zvl. čís. 1959, str. 36). Rovněž americká marxistka Elisabeth Lawsenová ve stati „The USA Worker with the 100-Hour Week“ (The Worker, 24. IV. 1956), přesvědčivě dokazuje, že mechanizace individuální domácnosti může sice ženě domácí práci usnadnit, ale nemůže ji zcela zbavit tohoto tíživého břemene. Přístroje a zařízení používané v individuální domácnosti nemohou tu být plně využity; jejich příprava, čištění a údržba znamená ztrátu velké části času, ušetřeného jejich použitím. Úkolem hospodně tu zůstává mnoho prací, jež by mohly být již v současné době nebo v nejbližší budoucnosti obstarávány veřejnými institucemi. Mechanizace individuální domácnosti, i když v současné době může ženy zbavit alespoň hrubé fyzické práce, v budoucnosti by se tak mohlo stát brzdou pokroku zespolečnění domácí práce.

Právek pokládá Bilšajová za velkou vymoženost společnosti na přechodu ke komunismu postupný rozvoj internátní výchovy dětí. Nezabývá se však otázkou, zda a do jaké míry se tím změní funkce rodiny v komunistické společnosti. Zkušenosti posledních let v Sovětském svazu by již snad tady daly možnost určitých závěrů.

V souvislosti s výchovou pracujících ke komunistické morálce stoupá stále význam boje proti maloměstáckým přžitkům a pozůstatkům buržoazní ideologie v názorech na rodinný život a pracující ženu, k nimž autorka právem počítá zejména zastaralý pohled na ženu jako méněcennou bytost, snátky uzavírané ze zistných důvodů a neodpovědný vztah k rodině a k výchově dětí. V praxi stranických i odborářských orgánů je třeba důsledně potírat jevy byrokratismu, jako je nedostatečná péče o potřeby pracujících žen, zejména matek; je nutno podporovat iniciativu pracujících, aby mohly být budovány s dostatečnou rychlostí veřejné instituce pro děti pracujících matek.

Podnětné jsou autorčiny návrhy na některé reformy sovětského rodinného práva, jejichž

cílem je upevnění sovětské rodiny a důsledné zrovnoprávnění nemanželských dětí s manželskými.

V závěru autorka vyzdvihuje mezinárodní význam zkušeností KSSS a sovětského státu pro praxi řešení problému pracujících žen v lidových demokraciích, pro vybudování silného mezinárodního demokratického hnutí žen, reprezentovaného MFDŽ, a pro strategii a taktiku komunistických stran kapitalistických zemí v jejich boji za demokratická práva pracujících.

V práci Bilšajové oceňujeme jako hlavní přínos hojnost materiálu z historie i současné doby a důsledně marxistické stanovisko. V mnoha jejích partiích by však bylo třeba systematictějšího zpracování, které by umožnilo hlubší teoretický přístup k problémům a učinilo by některé autorčiny závěry průkaznějšími. I v nynější podobě však práce bude cennou pomocí pro funkcionáře zabývající se problémy pracující ženy a důležitou výzbrojí ideologického boje našich propagandistů.

Helena Steinerová

Několik poznámek ke knize Otakara Nahodila a Antonína Robka, *České lidové pověry*

(Orbis, 1959, edice Věda a život)

Nahodilova a Robkova kniha je bezesporu prací aktuální. Mezi lidmi se dosud v nemalé míře udržují náboženské přežitky i nejrozmanitější, často nesmyslné pověry a proto musíme přivítat toto původní dílo, jež se pokouší vypořádat s problematikou pověr a pověřivosti na solidním vědeckém základě. Kniha je sepsána velmi přístupným způsobem, takže je srozumitelná těm nejprostším čtenářům.

Kromě aktuálnosti má pak kniha ještě některé další přednosti, které musíme po zásluze ocenit. Podtrhneme především významný přínos metodologický, který spočívá v marxistickém vymezení základních pojmů pověry a pověřivosti; na rozdíl od subjektivistických či subjektivizujících výměrů, jež podávají badatelé stojící na pozici idealismu nebo přímo na pozici náboženství (srovnej kapitolu *Vymezení základních pojmů*). Autoři správně ukazují, že pověry nelze vědecky chápat a definovat jen jako představu či názor, který zůstává za hranicemi té či oné oficiální víry, nýbrž že podstatu pověry je nutno hledat ve zkreseném a překrouceném, zkrátka nepravdivém chápání objektivní reality. Z toho ovšem vyplývá závěr, že ani náboženství nemůže být ničím jiným, než určitou pověrou (případně soustavou pověr) a že — z filosofického hlediska — rozdíl mezi náboženskými a jinými pověrami i při všech důležitých odlišnostech je přece jen nepodstatným rozdílem v rámci jedné a téže kategorie jevů.

Vypracování vědecké metodologie umožnilo autorům podat jednak kriticky historicky násin dosavadního studia českých lidových pověr (srovnej kapitolu *Z dějin studia českého lidového náboženství*), jednak přehodnotit velké množství již sebraného a částečně i zpracovaného národopisného materiálu. Tento materiál autoři roztrídili do několika kapitol podle předmětu pověr (pověry spojené se zemědělským hospodařením, otázky života a smrti v pověrečných názorech, příroda v pověrách lidu atd.).

Přestože tyto kapitoly vyplňují více než polovinu knihy (str. 61–166), je možno v nich do jisté míry spatřovat jen jakousi obsáhlou expozici k teoreticky nejzávažnější části práce, totiž k výkladu o vztahu lidových pověr a oficiálního náboženství (srovnej kapitolu *Lidové chápání oficiálního katolického náboženství*). Zde autoři narážejí na důležitý stěžejní problém, jehož řešení má velký význam zejména pro praktickou vědecko-ateistickou výchovu na venkově; je to problém lidových tradic, který zatím nebyl ve vědecko-ateistické literatuře soustavně zpracován, ačkoliv se na něj často naráží.

Je známo, že nositelem řady nevědeckých představ a názorů nejsou (ani u nás ani v jiných socialistických zemích) třídní nepřátelé, nýbrž prostý lid, hlavně venkovský. V jeho myšlení se však tyto nevědecké představy a názory prolínají s mnoha jinými prvky, které mají zdravé materialistické a realistické jádro; např. pověrečné obyčeje a zvyky často vystupují v nejtěsnější spojení s lidovým uměním apod. Jak se máme postavit k tomuto svéráznému světu lidových tradic, v němž se objevuje vedle množství skutečných přežitků, také řada kladných rysů, na které můžeme v určitém smyslu navazovat? Jaká je dnes specifická váha obou těchto složek zastopovaných v lidových tradicích? Kde a čím máme působit, aby se v nových podmínkách života naší společnosti rozvíjelo to, co můžeme převzít a aby se urychlil proces odumírání všeho, co je dnešnímu člověku jen zbytečnou a škodlivou přítěží?

To je zhruba okruh otázek, které před čtenářem Nahodilovy a Robkovy práce vyvstávají a které by chtěl mít zodpověděny.

Podívejme se, do jaké míry se autoři tohoto úkolu zhostili.